

MIROSLAV GLAVIČIĆ

ZNAČENJE SENIJE TIJEKOM ANTIKE

Miroslav Glavičić
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Splitu
HR 57000 Zadar

UDK:904(497.5 Senj):937
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1994-09-02

U ovisnosti o društveno-političkim, vojnim, gospodarskim i drugim promjenama koje su se zbivale na užem i širem prostoru, autor pokušava odrediti značenje Senije tijekom antike.

Zbog iznimno povoljnog zemljopisnog položaja već željeznodobno naselje (prapovijesna *Senia*) postaje središte šire teritorijalne zajednice. Prapovijesna Senija najvažnija je luka i trgovište, iz kojeg preko prijevoja Vratnik vodi najkraći prirodni put od mora prema unutrašnjosti kontinenta, na ovom dijelu istočnojadranske obale.

Prometni i trgovački razlozi uzrokuju postupnu infiltraciju italskih trgovaca i poduzetnika u Seniju. Vjerojatno zbog koristi koju je od trgovine imao vladajući sloj, domaći su stanovnici bili blagonakloni prema doseljenicima. Rimskim osvajanjima sjeverozapadnog dijela Ilirika tijekom 2. i 1. st. prije Krista, iz prije navedenih razloga, Senija dobiva i važno strateško značenje. Osobito je važna bila uloga koju je Senija imala kao uporišna baza u čestim sukobima Rimljana s Japodima, odnosno Senija je polazište za vojne pohode protiv ratobornih "ilirskih" plemena u unutrašnjosti, među kojima su prvi obližnji prekovelebitski Japodi. Stoga je razumljivo što je polazište Oktavijanove vojne godine 35. prije Krista bila Senija.

Konačnom pacifikacijom unutrašnjosti Senija ponovno dobiva iznimno veliko trgovačko i prometno značenje. Na prometu i trgovini temelji se gospodarski probitak stanovnika Senije koja se, s organiziranom gradskom upravom, javnim i vjerskim objektima, i sa svim drugim atributima koji je takvom čine, razvija u rimski grad u punom smislu te riječi. O velikom trgovačkom značenju najzornije svjedoči podatak da u drugoj polovici 2. st. nakon Krista u Seniji postoji carski carinski ured za Ilirik (*publicum portorii Illyrici*).

Budući da je značenje Senije (trgovačko, prometno, strateško ili neko drugo) usko povezano s razvojem društveno-političkih prilika na širem prostoru, nesigurnosti u unutrašnjosti, uzrokovane čestim sukobima Rimljana s barbarima na granicama Carstva, tijekom kasne antike imaju izravne reperkusije na značenje Senije. Opada trgovina i Senija počinje postupno i neumitno propadati, a njeno značenje sve više postaje samo lokalno. U

nemirnim i nejasnim vremenima kasne antike i velike seobe naroda, došavši starom prometnicom, ishodištem ili završetkom toliko značajnog prirodnog puta preko prijevoja Vratnik, neka ratoborna skupina, opljačkavši i popalivši grad, učinila je kraj antičkoj Seniji.

Senia je ime grada koji se u antičko doba oblikuje i razvija na prostoru današnjega grada Senja. Ime *Senia* nalazimo zabilježeno u antičkim pisanim izvorima, odnosno Seniju spominju gotovo svi antički pisci koji u svojim djelima opisuju istočnu obalu Jadrana. Neizravnu potvrdu imena nalazimo i na epigrafskom spomeniku sa spomenom puka antičke Senije (*plebs Senienses*).¹ Tradicijom sačuvano ime raspoznaje se i u imenu današnjega grada Senja. Samo značenje imena *Senia* nije poznato. Postoje etimološke kombinacije po kojima *Senia* nosi u sebi indoeuropski korijen *sen-* i značila bi "Staro mjesto".² Prema P. Skoku, *Senia* je predslavenski i predrimski toponim koji može biti u svezi s keltskim ili etrurskim *Sena* > *Sinigaglia* (Italija), *Sena* > *Siena*, pridjev *senese* (Toskana).³ Dakle, u imenu *Senia* sačuvan je indoeuropski ilirski korijen riječi nepoznata značenja.⁴

Na temelju današnjih spoznaja i arheoloških nalaza prvo naselje na prostoru današnjega grada Senja nastaje u željezno doba na brdu Kuk. Pretpostavke o mogućem ranijem postanku naselja danas ničim ne možemo opravdati. Isto tako ne možemo odrediti niti narodnosnu pripadnost stanovnika gradinskog naselja Kuk u željezno doba. Sigurno je samo da prvo trajno naselje na prostoru današnjega grada Senja nastaje u željezno doba (predrimska Senija), a zbog velikoga strateškog, prometnog i gospodarskog značenja koje je ovo naselje imalo u prapovijesti, kao i zbog društveno-političkih promjena koje donosi novo antičko doba, antička Senija nedvojbeno se razvila u jedno od najznačajnijih središta rimske civilizacije na istočnoj obali Jadrana. Pri tome ne mislimo na monumentalne i sjajne građevine, kakvih je možda moglo biti, već u prvom redu na ulogu koju je Senija kao sigurna uporišna točka i žarište

¹ *Corpus inscriptionum Latinarum* (dalje: *CIL*), III, 3016.

² J. KLEMENC, "Senj u prehistorijsko i rimsko doba", *Hrvatski kulturni spomenici*, 1, *Senj*, Zagreb 1940., str. 1.; A. MAYER, *Die Sprache der alten Illyrier*, Wien 1957., str. 299.; M. MOGUŠ, "Današnji senjski govor", *Senjski zbornik* (dalje: *Senj. zb.*), 2, *Senj* 1966., str. 12. Još manje opravdanja imaju zastarjele teze (na žalost neupućeni ih koriste i u novije doba) po kojima se ime *Senia* veže uz Senonske Gale koji su pod vodstvom svoga vojvode Beloveza prešli u ilirske pokrajine i osnovali Seniju.

³ P. SKOK, *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, knj. 3., Zagreb 1973., str. 222.

⁴ R. KATIČIĆ, "Najstariji jezici i narodi u senjskom primorju", *Senj. zb.*, 3, *Senj* 1967.-68., str. 46.-53.

romanizacije odigrala u početku uspostave rimske vlasti u sjeverozapadnom dijelu Liburnije i Japodiji, odnosno kasnije kao mjesto spajanja morskih i kopnenih trgovačkih putova na kojima se temeljio prosperitet grada i njegovih stanovnika.

Nažalost, značenje Senije u antičko doba nije srazmjerno broju podataka koji su nam danas iz toga doba poznati. Stoga će relativno mali broj arheoloških nalaza svjedočiti o njenom velikom značenju, ali pri tome nećemo moći prodrijeti u sve pore života toga antičkoga grada koji je kroz cijelo vrijeme svoga postojanja bio najvažnije središte svoga dijela istočne obale Jadrana.

Prirodni čimbenici nekoga područja odlučujući su pri čovjekovu izboru mjesta na kojem će podići svoje naselje. Daljnji preobražaj ovisi i o nizu društvenih promjena usko povezanih s povijesnim zbivanjima užega područja i šire regije. Stoga, da bismo uopće mogli govoriti o antičkoj Seniji, moramo se najprije osvrnuti na sve one čimbenike koji su omogućili da se na prostoru današnjega grada Senja razvije prvo naselje koje će tijekom vremena, a u ovisnosti o društveno-političkim, gospodarskim, etničkim i drugim promjenama što ih donosi u ove krajeve rimska vlast i civilizacija, transformirati u antički grad koji se svojim sveukupnim gradskim životom uklapa u razvijene i ustaljene civilizacijske norme Rimskog Carstva.

Na utoku Senjske drage, koja se kao razdjelnica duboko urezala između obronaka južne Kapele i Senjskog bila, u blizini dubokoga morskog zaljeva razvija se početkom željeznog doba, ako ne već i ranije, na brdu Kuk prvo naselje - prapovijesna Senija.⁵ To brdo, čiji vrh doseže 144 m nadmorske visine, svojom morfologijom pruža najbolje uvjete za organizaciju željeznodobnog naselja u okolici. Opasano suhozidnim bedemima, predstavlja tipično gradinsko naselje koje zbog povoljnoga zemljopisnog, prometnog i strateškog položaja postaje *civitas* - upravno, vjersko, gospodarsko i strateško središte svoje teritorijalne zajednice.

Premda veoma male i ograničene obradive površine ovoga prostora i bliže okolice nisu pogodovale razvoju poljoprivrede i stvaranju tržišnih viškova na kojima bi se temeljio razvoj naselja, držimo da su, uz mnogo bolje uvjete za stočarstvo i eksploataciju bogatih šuma, ti ograničeni prirodni resursi ipak pružali kakve-takve uvjete za opstanak u kriznim vremenima.

Spomenute prirodne nedostatke uvelike je nadomjestio zemljopisni položaj.⁶ Naime, smještaj podno najnižega planinskog prijevoja Vratnik (698 m

⁵ Kratak opis ovoga gradinskog naselja vidu u A. GLAVIČIĆ, "Arheološki nalazi u Senju i okolici (I)" (dalje: "Arheološki nalazi ... I"), *Senj. zb.* 2, Senj 1966., str. 391.

n.v.),⁷ kojim je od davnina prolazio najkraći prirodni put od mora prema unutrašnjosti kontinenta, i obrnuto, i pogodna luka, osigurali su da se na ovom mjestu razvije glavno prometno, trgovačko, gospodarsko i strateško središte tog dijela istočne obale Jadrana i bliže unutrašnjosti. Iz rečenoga jasno je da su za razvoj i značenje naselja na prostoru današnjeg Senja mnogo bitniji vanjski čimbenici (društveno-političke i gospodarske prilike u unutrašnjosti) od onih lokalnih. Stoga su i razumljive one velike oscilacije značenja grada Senja koje su se smjenjivale tijekom bogate i burne povijesti, od najznačajnije luke i grada na sjevernom Jadranu do isključivo i samo lokalne.

Općenito se uzima da je prostor današnjega Hrvatskoga primorja ulazio u sastav liburnske kulture željeznog doba. Znači da bi stanovnici prapovijesne Senije etnički pripadali Liburnima. Međutim, još uvijek nedostatna arheološka vrela te vijesti kod Strabona i Plinija da su Japodi držali dio jadranske obale onemogućuju nas u određivanju narodnosne pripadnosti stanovnika predrimске Senije.⁸ Ako je zabilježeni podatak točan, tada je predrimska Senija jamačno bila japodska luka. Isto tako, nije riješeno pitanje smještaja Mentora, koji su u još nedefiniranom povijesnom razdoblju držali dio jadranske obale i neke otoke koji se po njima nazivaju Mentoridi.⁹ U kontekst spomenutoga ide svakako i problem japodske migracije na Italski poluotok.¹⁰ U 1. st. prije Krista na obali

⁶ O zemljopisnom položaju vidi V. ROGIĆ, "Položaj Senja i gravitacija", *Senj. zb.*, 1, Senj 1965., str. 7.-11.

⁷ Značenje prijevoja Vratnik ogleda se u činjenici što preko njega vodi najkraći prirodni put koji spaja unutrašnjost kontinenta s morskom obalom. Osim toga prijevoj Vratnik sa svojih 698 m n.v. je i najniži prijevoj preko planinske barijere u zaleđu Kvarnerskog zaljeva i Hrvatskog primorja. Svi ostali putovi prema unutrašnjosti, uključujući i današnje suvremene prometnice, moraju svladati i veće uspone i veće visine drugih prijevoja. Usp. V. ROGIĆ, "Položaj Senja i gravitacija", *Senj. zb.*, 1, Senj 1965., str. 7.-8.; S. SZAVITZ-NOSSAN, "Ceste Karlovac - Senj od najstarijih vremena do sredine 19. stoljeća", *Senj. zb.*, 4, Senj 1970., str. 127.-167.

⁸ Staru kontradikciju povezanu s pitanjem japodske nazočnosti na obali, na temelju današnjeg stanja istraženosti nije moguće razriješiti. Neke povijesne i kulturne prilike upućuju na opravdanost Strabonovih i Plinijevih vijesti pa se drži da su u određenom trenutku Japodi mogli proširiti svoju dominaciju i na obalni prostor današnjega Hrvatskog primorja. Proširivanje japodske dominacije ne znači i njihovu etničku nazočnost na jadranskoj obali. O tom problemu usp. npr. S. ČAČE, "Položaj rijeke Telavija i pitanje japodskog primorja" (dalje: "Položaj Telavija..."), *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* (dalje: *RFFZd*), 27(14), 1987./88., Zadar 1988., str. 65.-92. gdje je navedena i ostala relevantna literatura.

⁹ O Mentorima usp. npr. M. ZANINOVIĆ, "Otocima Kvarnerskog zaljeva - arheološko-strateška razmatranja" (dalje: "Otocima Kvarnerskog zaljeva..."), *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* (dalje: *Izdanja HAD*), Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinj, Zagreb 1982., str. 44.

¹⁰ Drži se da je uz liburnsku postojala i japodska kolonizacija na Apeninskom poluotoku pa se npr. *Japuzkun numen* na čuvenim umbrijskim zapisima iz Gubbija (tzv. *tabulae Iguvinae*)

mora nema japodskih uporišta (ako ih je uopće i bilo), a kada Plinije nabroja gradove u Liburniji, izričito navodi i Seniju. Složenosti problema još uvijek ništa ne pomažu skromni arheološki nalazi. Određivanje narodnosne pripadnosti stanovnika predrimске Senije bilo bi značajno za bolje sagledavanje uloge Senije u borbama Rimljana s Japodima koje su se odvijale tijekom 2. i 1. st. prije Krista. Jesu li stanovnici predrimске Senije narodnosno pripadali Japodima ili Liburnima ili možda nekoj trećoj "ilirskoj" skupini pitanje je na koje će odgovor dati neki sretni nalaz. Sigurno je da je predrimška Senija bila mjesto razgranate trgovine koju potvrđuju nalazi novca udaljenih gradova na Sredozemlju i nalazi tzv. apulske keramike.¹¹

Nastanak antičke Senije također moramo promotriti i u kontekstu društveno-političkih prilika uzrokovanih rimskim osvajanjima i vojnim pohodima na prostoru istočne obale Jadrana tijekom 2. i 1. st. prije Krista.¹²

Podvrgnuvši silom svog oružja prostor sjeverne Italije i zemlju Veneta, Rimljani dolaze u neposrednu blizinu ilirskih plemena koja su obitavala na prostoru sjevernog Jadrana i u istočnim Alpama. Tako su godine 222. prije Krista došli u susjedstvo Histra, s kojima već iduće 221. ratuju zbog histarskih gusarskih napada na brodovlje koje su Rimljani upućivali svojoj vojsci na sjeveru Italije. Histri su pokoreni, ali je Hanibalov upad u Italiju omogućio Histrima da se oporave i ponovno obnove svoju nezavisnost.

izravno dovodi u svezu s balkanskim Japodima. Osim toga, Stjepan Bizantinac, leksikograf koji živi krajem 5. st. nakon Krista, prenosi tvrdnju logografa Hekateja iz Mileta (6. st. prije Krista) da postoje dvije Japigije, jedna u Italiji, a druga u Iliridi.

¹¹ Razgranatu trgovinu dokazuju i nalazi novca. Tako su pronađene dvije barbarske imitacije srebrnog novca Filipa Makedonskog (359-336. prije Krista) i dva brončana novca Kartage (3. st. prije Krista) na južnom obronku gradinskog naselja Kuk, brončani novac italskog grada Teate (*Chieti*) iz godine 217. prije Krista i numidski novac (148-118. prije Krista) na brdu Nehaj, novac Apollonije i Dirahija, te više nalaza rimskih republikanskih i familijarnih novaca. Usp. Z. DUKAT - A. GLAVIČIĆ, "Numizmatičke vijesti iz Senja i okolice (I)", *Senj. zb.*, 6, Senj 1975., str. 170.-172. Nedavno su pri samom vrhu gradinskog naselja na brdu Kuk pronađena tri ulomka tzv. apulske keramike.

¹² O društveno-političkim prilikama i rimskim vojnim osvajanjima istočne obale Jadrana, poglavito na prostoru sjevernog Jadrana usp. M. ZANINOVIĆ, "Otoci Kvarnerskog zaljeva...", *Izdanja HAD*, Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinj, Zagreb 1982., str. 43.-51.; ISTI, "Liburnia militaris", *Opuscula archeologica* (dalje: *OA*), 13, Zagreb 1988., str. 43.-67.; S. ČAČE, "Prilozi proučavanju političkog uređenja naroda sjeverozapadnog Ilirika" (dalje: "Prilozi proučavanju..."), *RFFZd*, 18(8), 1978/79, Zadar 1979., str. 43.-125.; ISTI, "Rimski pohod 221. godine i pitanje političkog uređenja Histrije", *RFFZd*, 28(15), 1988/89, Zadar 1989., str. 5.-17.; ISTI, "Rim, Liburnija i istočni Jadran u 2. st. pr.n.e." (dalje: "Rim, Liburnija..."), *Diadora*, 13, Zadar 1991., str. 55.-76.; ISTI, "Prilozi povijesti Liburnije u 1. stoljeću prije Krista" (dalje: "Prilozi povijesti Liburnije..."), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* (dalje: *RZPZHazu*) 35, Zadar 1993., str. 1.-35.

Želeći učvrstiti obrambenu liniju, Rimljani su godine 181. prije Krista osnovali koloniju Akvileju.¹³ Shvativši njeno osnivanje kao veliku opasnost, Histri su ometali njenu izgradnju, pustošili polja i plijenili lađe. Pretor Kvint Fabije Buteon ponovno je porazio Histre, a osnivanjem kolonije rimskih građana u Akvileji dobivena je čvrsta baza za daljnje ratne pohode.

Godine 178. prije Krista došlo je do novog sukoba s Histrima, koji je završio 177. padom Nezakcija i smrću Epulona. Rimljani su zagospodarili čitavim istarskim poluotokom i učvrstili svoju vlast na sjevernom Jadranu. Tako su došli u izravni dodir s Japodima, s kojima će tijekom 2. st. voditi dosta česte i teške ratove.¹⁴

Godine 171. prije Krista konzul Kasije Longin, nezadovoljan ždrijebom kojim mu je povjereno čuvanje sjeverne Italije u Akvileji, pokušao je prodrijeti kroz Ilirik do makedonskog ratišta. Pri povratku s neuspjelog pohoda pljačkao je i zarobljavao Japode, Histre i Karne, zbog čega je Senat morao dati odštetu. Nije poznat pravac kretanja Kasijeve vojske, ali se kao mogući pretpostavlja pravac *Aquileia - Tarsatica* i dalje preko Senije u južnu Japodiju.

Godine 129. prije Krista s Japodima ratuje i konzul Gaj Sempronije Tuditan.¹⁵ Drži se da se radi o pomorskom pohodu,¹⁶ ali možemo pretpostaviti da se dio Tuditanove vojske kretao kopnom (pod vodstvom D. Junija Bruta ili Tiberija Panduse) od Tarsatike do Senije i zatim kroz južnu (ovostranu) Japodiju¹⁷ sve do Liburnije, gdje se mogao spojiti s Tuditanovim pomorskim jedinicama jer, kako se zaključuje prema Pliniju, koji citira Tuditanov natpis

¹³ Kolonija rimskih građana u Akvileji osnovana je na mjestu gdje su Gali pokušali osnovati *oppidum* i odakle ih je godine 183. prije Krista protjerao konzul M. Klaudije Marcel.

¹⁴ O vojnim sukobima Rimljana s Japodima usp. S. ČAČE, "Prilozi proučavanju...", *RFFZd*, 18(8), 18778/79, Zadar 1979., str. 56.-64.

¹⁵ O Tuditanovu pohodu godine 129. prije Krista usp. S. ČAČE, "Rim, Liburnija...", *Diadora*, 13, Zadar 1991., str. 58.-67.

¹⁶ M. ZANINOVIĆ, "Otoci Kvarnerskog zaljeva...", *Idanja HAD*, Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinju, Zagreb 1982., str. 48.; ISTI, "Liburnia militaris", *OA*, 13, Zagreb 1988., str. 54.; S. ČAČE, "Rim, Liburnija...", *Diadora*, 13, Zadar 1991., str. 58.-59.

¹⁷ Na ovom mjestu moramo objasniti nazive "ovostrani" i "onostrani" Japodi. U vrijeme Oktavijanova pohoda na Japodiju godine 35. prije Krista Japodi su podijeljeni u dva saveza odijeljena masivom Kapele. Japodi "s ovu stranu Alpa" ili "ovostrani" naziv je za savez Japoda koji su nastanjivali prostor južno od Kapele i na čijem su čelu bili Arupini. Japodi "preko Alpa" ili "onostrani" naziv je za savez Japoda koji su obitavali na prostoru sjeverno od Kapele i koji su nastupali pod vodstvom Metula. Premda se okupljanje Japoda u dva saveza, te jasno razlikovanje "ovostranih" i "onostranih" Japoda odnosi isključivo na vrijeme Oktavijanova pohoda, radi pojednostavljivanja pri opisu odnosa i sukoba Rimljana s Japodima tijekom 2. i 1. st. prije Krista dalje ćemo rabiti ove nazive. O tome usp. S. ČAČE, "Prilozi proučavanju...", *RFFZd*, 18(8), 1978./79., Zadar 1979., str. 65.-71.

(Plinije, *Nat. hist.*, III, 19, 129), Tuditan je došao sve do rijeke Krke (*ad Tityum flumen*). Snažan otpor Japoda na početku ove vojne tumači se kao snaga Japoda da brane svoje periferne oblasti, ali i značajnu interesnu sferu, tj. obalni prostor između Tarsatike i Senije.¹⁸ Moguće su pritom i pretpostavke o japodskim izlazima na more, manje je moguća njihova etnička nazočnost na obali ili formiranje "saveza" obalnih liburnskih zajednica sa zajednicama "ovostrane" Japodije.¹⁹ Kako bilo da bilo, prodor Tuditanove vojske obalnim prostorom do Senije, a zatim kroz južnu Japodiju sve do rijeke Krke, možemo označiti kao ključni događaj povezan s konačnim rimskim osvajanjem čitave istočne obale Jadrana i njene pacifikacije. Moguće je da od Tuditanove vojne Senija postaje Rimljanima vrlo značajno mjesto koje će služiti kao uporišna baza pri sljedećim vojnim pohodima.

Stanje nakon Tuditanove vojne bilo bi sljedeće: pacificirana (liburnska) obala, koliko-toliko umiren bliži prekovelebitski prostor ("ovostrana" Japodija), a prostor "onostrane" Japodije i dalje u unutrašnjost kontinenta ostao bi izvan bilo kakvog rimskog utjecaja. Dakle, prostor pod rimskom vlašću i nije bio odviše siguran i postojala je stalna opasnost da se izgube ključni strateški položaji uz more, a to bi moglo imati i šire posljedice. U kontekstu tih prilika, kao i u kontekstu ukupnosti rimske politike i vlasti koja je težila daljnjim osvajanjima, možemo tumačiti i pohod Lucija Cecilija Metela i Lucija Kornelija Kote godine 119. prije Krista na Segestiku. Pohod je uspio ali, sudeći prema kasnijim događajima, mogući uspjesi nisu bili dugotrajni. Sve ono što se događa sredinom 1. st. prije Krista upućuje na zaključak da su "onostrani" Japodi ostali izvan rimskog nadzora te da rimski nadzor nad "ovostranim" Japodima nije bio osobito čvrst.

Do vremena Cezarova prokonzulata u Iliriku (59.-51. prije Krista) nema konkretnijih vijesti o tom području.²⁰ Godine 56. prije Krista kod Cicerona nalazimo podatak da Rimljani s Japodima imaju savez.²¹ Podatak se odnosi na "ovostrane" Japode, a u svezi je s nesmetanim odvijanjem prometa na cesti *Senia - Arupium - Burnum - Iader*, odnosno *Salona*. Godine 52. Japodi su opustošili tergestinsku koloniju. To su bili "onostrani" Japodi za koje Apijan izrijeком kaže da su snažan i surov narod i da su u razmaku od 20 godina

¹⁸ S. ČAČE, *Nav. dj.*, str. 68.-69.

¹⁹ Ibidem

²⁰ Godine 84. prije Krista konzuli Lucije Kornelije Cina i Gnej Papirije Karbon sakupili su u Liburniji vojsku s namjerom da krenu protiv Sule. Godine 78.-76. prije Krista s Dalmatima ratuje prokonzul Gaj Koskonije.

²¹ S. ČAČE, "Prilozi proučavanju...", *RFFZd*, 18(8), 1978./79., Zadar 1979., str. 69.-70.

dvaput odbacili Rimljane i opustošili Akvileju i Tergeste. Iskoristivši nemire koji su zbog građanskih ratova potresali rimsku državu, čini se da su i "ovostrani" Japodi raskinuli savez i odmetnuli se od rimskog nadzora.²²

Godine 49. prije Krista u tjesnacu između Kurikte i kopna došlo je do pomorske bitke u kojoj je Cezarovo slabije brodogradnja pod zapovjedništvom Gaja Antonija i Publija Kornelija Dolabele pretrpjelo poraz od Pompejevih zapovjednika Marka Oktavija i Lucija Skribonijana Libona, koji su raspolagali jakom flotom.²³

Zbog sukoba koji je nastao godine 51. prije Krista, kada su Delmati oteli ili oslobodili od Liburna Promonu,²⁴ godine 48. Cezar je poslao vojsku na Delmate. Vojska kojoj je na čelu bio Aulo Gabinije probijala se Japodijom do Delmata. Delmati su rimsku vojsku dočekali kod Sinodija i gotovo uništili.

Godine 39. prije Krista iz Akvileje je krenuo Azinije Polion s vojskom u namjeri da pokori ilirska plemena koja nisu više priznavala rimsku vlast. Pohod je završen zauzimanjem Salone, ali čini se da uspjeh nije bio osobito značajan jer već godine 35. prije Krista Oktavijan kreće u novi vojni pohod.²⁵ Ranije smo iznijeli pretpostavku da je Senija možda već od vremena Tuditanove vojne mogla služiti kao uporišna baza za rimske vojne koje su bile pokrenute protiv ilirskih plemena, a prije svih, naravno, Japoda. Senija u drugoj polovici 1. st. prije Krista ima značajniju ulogu nego krajem 2. st. prije Krista. Iz trgovačkih ali i iz strateških razloga infiltracija Italika bila je jaka. Domaće stanovništvo sigurno je bilo lojalno rimskoj vlasti pa je godine 35. prije Krista Senija bila spremna prihvatiti sakupljenu vojsku i poslužiti Oktavijanu kao polazna točka vojnog pohoda protiv Japoda i drugih pobunjenih ilirskih plemena. Premda se u izvorima Senija ne spominje, budući da su najprije napadnuti Japodi koji su "s ovu stranu Alpa" (južni ili ovostrani), tj. Japodi nastanjeni na prostoru koji s obalom povezuje prijevoj Vratnik, istraživači se slažu da je Oktavijan u vojni pohod krenuo upravo iz Senije. "Ovostrani" Japodi (Monetini, Avendoati i Arupini) svladani su bez većeg otpora pa su im naselja ostala pošteđena. Veći otpor pružili su "onostrani" Terponjani i osobito Metuli. Padom Metula, nakon

²² S. ČAČE, *Nav. dj.*, str. 70.

²³ Usp. npr. M. ZANINOVIĆ, "Liburnia militaris", *OA*, 13, Zagreb 1988., str. 56.; S. ČAČE, "Prilozi povijesti Liburnije...", *RZPZH AZU*, 35, Zadar 1993., str. 14.-23.

²⁴ O borbama za Promonu usp. npr. M. ZANINOVIĆ, "Liburnia militaris", *OA*, 13, Zagreb 1988., str. 56.; S. ČAČE, "Prilozi povijesti Liburnije...", *RZPZH AZU*, 35, Zadar 1993., str. 2.-14.

²⁵ Na temelju vijesti koje daju Apijan i Dion Kasije postoji više iscrpnih analiza i rekonstrukcija Oktavijanova ratovanja godine 35. prije Krista. Usp. npr. S. ČAČE, "Prilozi proučavanju...", *RFFZd*, 18(8), 1978/79, Zadar 1979., str. 57.-64. gdje je navedena i ostala relevantna literatura.

duge opsade i teških borbi, označeno je konačno pokoravanje Japoda, koji se više ne spominju u izvorima kao neprijatelji Rima.²⁶

Zauzimanje Segeste iste godine i postavljanje snažnoga rimskog garnizona na ovom izvanrednom strateškom položaju označilo je početak rimskog osvajanja Panonije. Seniji, kao početku ili završetku najkraćeg prirodnog puta koji povezuje morsku obalu s unutrašnjošću kontinenta, i obrnuto, uz ranije strateško pridodano je novo i snažno prometno i trgovačko značenje. Iz tih razloga, kao i zbog naseljenih Italika i uvelike romaniziranoga domaćeg stanovništva, Senija u vrijeme Augusta dobiva gradski status i postaje najznačajnije središte ovog dijela novoosnovane rimske pokrajine Dalmacije.²⁷

Kao pravi rimski grad, s ustrojenom gradskom upravom i podignutim javnim objektima, dijeli sudbinu ostalih gradova u pokrajini. U vrijeme dugogodišnjeg mira (tzv. *pax Romana*) započinje puni razvoj grada, a pravi procvat, zahvaljujući izvanrednom prometnom položaju koji potičući trgovinu omogućuje stanovnicima Senije daljnji napredak, uslijedit će u 2. st. nakon Krista.

Kada uzmemo u obzir spomenuta prirodna svojstva toga prostora i udružimo ih s izvanrednim prometnim, trgovačkim i strateškim značenjem, što sve proizlazi iz zemljopisnog položaja, sagledavši pritom i društveno-političke i vojne prilike tijekom 2. i 1. st. prije Krista, čini se da je Senija bila predodređena da postane najznačajniji rimski grad između Pole i Jadere te glavno žarište romanizacije za prekovelebitski japodski prostor.

U početku rimskog osvajanja sjeverozapadnog dijela Ilirika, dakle tijekom 2. i do sredine 1. st. prije Krista, glavna rimska uporišta bila su na Kvarnerskim otocima.²⁸ U vrijeme čestih sukoba s Japodima, kada kopneni putovi nisu sigurni, jasno je da otočna središta imaju vrlo značajnu stratešku, ali i gospodarsku, ulogu. Nalazi novca grčkih gradova te nalazi rimskih republikanskih i familijarnih novaca u Senju, kao i nalazi italskih amfora u podmorju senjske okolice te brojni ulomci amfora na Kuku, dokazi su da u

²⁶ Prema Apijanu, Poseni su se pokušali osloboditi, ali ih je pokorio M. Helvije. Usp. S. ČAČE, *Nav. dj.*, str. 64.

²⁷ Pretpostavljamo da Senija svoju veliku stratešku važnost zadržava još neko vrijeme, odnosno do ugušenja tzv. Batonova ustanka. Nije riješen problem jesu li Liburni i Japodi sudjelovali u delmatsko-panonskom ustanku koji je trajao od godine 6. do 9. nakon Krista, no čini se da se posljedice borbi nisu, ili ne bar u većoj mjeri, odrazile na ovom prostoru. Usp. npr. M. ZANINOVIĆ, "Liburnia militaris", *OA*, 13, Zagreb 1988., str. 57.

²⁸ Ulogu otočnih središta na Kvarnerskim otocima (Apsorus, Curicum, Arba) u početnim fazama romanizacije ovog dijela istočne obale Jadrana naglašava više autora. Usp. npr. J. J. WILKES, *Dalmatia*, London 1969., str. 196.-198.

predrimskoj Seniji postoji živa trgovina i s udaljenim prekomorskim krajevima.²⁹ Ne treba posebno isticati da su i stanovnici toga jadranskog prostora, pripadali oni Liburnima ili nekoj drugoj etničkoj skupini, morali biti vrsni pomorci koji su imali sposobnosti i mogućnosti doprijeti do udaljenih dijelova Jadrana. Svakako da je postojala mogućnost da do ovog prostora doplove strani trgovci. Senija je, zbog dobre luke i prirodne komunikacije koja je preko prijevoja Vratnik spajala morsku obalu s unutrašnjošću kontinenta, morala biti poznata i italiskim trgovcima koji su u nju dolazili ili iz spomenutih otočnih središta ili izravno iz Italije. Držimo da su trgovačke veze bile osobito intenzivirane nakon osnivanja Akvileje i rimskog osvajanja Histrije.

Prvi rimski vojni pohod koji je jamačno dosega Seniju bila je vojna Gaja Sempronija Tuditana godine 129. prije Krista. Nejasna etnička pripadnost stanovnika Senije u to doba onemogućuje nas u sagledavanju uloge ili iznošenju smjelijih pretpostavaka o ulozi Senije u vrijeme Tuditanove vojne, ali i drugih sve do Oktavijanova pohoda godine 35. prije Krista.

Prometni i trgovački razlozi, moguće i strateški i vojni, uzrokuju postupnu infiltraciju italiskih trgovaca i poduzetnika u Seniju. Broj doseljenih Italika do sredine 1. st. prije Krista morao je već biti znatan i u to doba možemo pretpostaviti postojanje posebnoga rimskog emporija. Čini se da su domaći stanovnici bili blagonakloni prema doseljenicima. Razlog tome jest korist koju je od trgovine imao domaći vladajući sloj, a moguće su i druge pogodnosti kao npr. peregrinski status, kojim se jamči sloboda ili u kasnijoj fazi oprost od tributa ili dobivanje italiskog prava (*ius Italicum*) koje su imali obližnji Lopsi.³⁰

Rimska politika vodila je dobro računa o odnosu prema domaćem stanovništvu. Zbog stalne opasnosti od japodskih napada, koji su ugrožavali rimske interese čak u Cisalpinskoj Galiji, rimska vlast težila je osnivanju utvrđenih središta koja bi mogla poslužiti kao uporišne baze za vojne pohode

²⁹ O nalazima novca usp. bilj. 13. Uzduž obale Hrvatskog primorja na više mjesta otkrivena su nalazišta amfora različitih provenijencija koje se mogu datirati u razdoblje od kraja 3. do u 1. st. prije Krista. Na obroncima gradine Kuk primjetna je velika množina ulomaka amfora. Izdvajanje oblikovnih dijelova te njihova tipološka obrada i kronološko determiniranje bio bi koristan posao koji bi mogao dati odgovore na više važnih pitanja života na tom gradinskom naselju.

³⁰ U novije vrijeme razvija se teza da se kod Plinija navedeni *ius Italicum* treba tumačiti kao *ius Latinum*. Usp. npr. L. MARGETIĆ, "Il Ius Italicum delle comunità liburniche (Plin. Nat. hist. III, 21, 139)", *Živa antika* (dalje: *ŽA*), 27, 2, Skopje 1977., str. 401.-409.; ISTI, "Plinio e le comunità della Liburnia" (dalje: "Plinio..."), *Atti del Centro di ricerche storiche di Rovigno*, Rovinj 1978.-79., str. 338.-339.; ISTI, "Odnosi Liburnije i Istre u antici i ranom srednjem vijeku", *RZPZHASTU*, 35, Zadar 1993., str. 38.-40.; S. ČAČE, "Broj liburnskih općina i vjerodostojnost Plinija (Nat. hist. 3, 130; 139-141)", *RFFZd*, 32(19), 1992./93., Zadar 1993., str. 9.

protiv Japoda. Uz naseljavanje italskog stanovništva, detaširanje vojnih pomorskih jedinica (*Apsorus*),³¹ oslonac je bilo domaće stanovništvo. U kontekstu rečenoga valja se podsjetiti određenoga privilegiranog položaja Liburna i ranog dobivanja municipalnog statusa liburnskih gradova. Dakle, u Seniji je u 1. st. prije Krista bio pronađen dobar *modus vivendi* između doseljenika i domaće stanovništva, a prvobitni emporij postupno se pretvarao u veće rimsko naselje. Budući da su Rimljani imali određeni savez (*foedus*) s "ovostranim" Japodima, postojala je mogućnost uspostave cestovne veze koja je iz Akvileje preko Tarsatike dolazila do Senije, odakle je preko prijevoja Vratnik stizala na prostor južne Japodije i ponovno prelazeći Velebit išla dalje prema Jaderi ili Saloni.

Burni događaji građanskog rata između Cezara i Pompeja sigurno su se odrazili i na Seniju. Naime, iskoristivši stanje, "savez" s Rimljanima prekršili su i "ovostrani" Japodi. Interesi Rima, prema tome i Senije, bili su ugroženi. Iz tih je razloga godine 35. prije Krista Oktavijan morao krenuti u pokoravanje Japoda. Sudeći prema opisu vojnog pohoda, kako smo već prije obrazložili, mjesto polaska bila je Senija. Dakle, Senija je važna strateška točka koja je svojim prometnim položajem i strukturom stanovništva poslužila za polazište vojni. Oktavijan je ovom vojnom pacificirao cijelu Japodiju, a krenuvši dalje zauzeo je i Segestiku. Zauzevši Segestiku i postavivši u nju jak garnizon, Senija u prometnom i trgovačkom pogledu dobiva dodatno značenje i sa svojom lukom postaje glavna spona koja povezuje duboku unutrašnjost kontinenta s obalom mora i obrnuto. Određeno strateško značenje zadržat će još neko vrijeme iako se, čini se, posljedice Batonova ustanka nisu osjetile na ovom prostoru rimske pokrajine Dalmacije.

Najprije iz strateških, a kasnije i iz prometnih i trgovačkih razloga te zbog znatnog broja doseljenih Italika, Senija u doba Augusta (upisana u tribus Sergija) postaje rimski grad u statusu municipija ili kolonije. Mišljenja o gradskom statusu su podijeljena, a na dokaze *pro et contra* u svezi s pojedinim mišljenjem osvrnut ćemo se ukratko u daljnjem tekstu. Epigrafska građa ne daje nikakav izričit navod o gradskom statusu Senije. Gradski magistrati spomenuti na natpisima ne pomažu u ovom slučaju jer se dekurioni pojavljuju i u koloniji i u municipiju. Međutim, upravo na temelju pojave svećenika čija je dužnost

³¹ U *Apsorusu* je nađen natpis centuriona s rimske liburne, na temelju čega se pretpostavlja stacioniranje flotnog odreda u toj luci. Usp. G. ALFÖLDY, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien* (dalje: *Bevölkerung...*), Budapest 1965., str. 74.; N. CAMBI, "Stela pomorskog centuriona Likeja u Osoru", *Pomorstvo Lošinja i Cresa*, (*Otočki ljetopis*, 3), Cres 1980., str. 151.-155.

promicanje kulta carske osobe, koji su dva puta zabilježeni kao augustali s potvrdom postojanja udruge augustala (*ordo i corpus augustalium*) i jednom u obliku *sacerdos Liburnorum*, drži se da je Senija bila kolonija jer se ti svećenici, udruženi u kolegijima, izvan Italije nalaze samo u kolonijama.³² Značenje Senije, koje u početku romanizacije i doba principata proizlazi iz njene strateške, prometne i trgovačke važnosti na ovom prostoru, jednako je značenju i ulozi kolonija rimskih građana na drugim dijelovima istočne obale Jadrana. Velik broj Italika i vrlo rana romanizacija domaćeg stanovništva isto tako mogu ići u prilog mišljenju da je Senija bila kolonija. Navod u Tacita (*Annales*, IV, 45) da je senator *Manlius Patruus* (godine 70. nakon Krista) bio u progonstvu u *colonia Seniensis* ne može biti čvsti dokaz.³³ S druge pak strane dokaz protiv teze da je Senija bila kolonija jest činjenica da Senija nema poljoprivrednih površina koje bi se mogle dodijeliti kolonistima.³⁴ Zbog prometnoga i trgovačkog značenja, koje je donosilo znatne materijalne prihode, držimo da posjedovanje poljoprivrednih površina nije bilo potreba zbog koje Senija nije mogla imati status kolonije. Jasno je da dedukcija većeg broja kolonista, uglavnom veterana, nije bila moguća, ali ni broj veteranskih natpisa nije odlučujući da se na temelju njih određuje status grada.³⁵ Plinije Stariji (C. Plinius Secundus, *Naturalis historia*, III, 21, 140) u zemljopisnom redosljedu od Alvone (Labin) do Enone (Nin) nabraja naselja uz obalu Liburnije.³⁶ Za naselja, čija ubikacija nije sporna, rabi izraz *oppida*. Konvencionalno, drži se da izraz *oppida* znači kako su sva spomenuta naselja duž obale (i na otocima) već sredinom 1. st. nakon Krista municipiji (*oppidum = municipium*)³⁷ te da su njihovi stanovnici stekli puni rimski civitet. Prema mišljenju koje zastupa S.

³² G. ALFÖLDY, *Bevölkerung...*, Budapest 1965., str. 198.; L. MARGETIĆ, "Plinio e le comunità della Liburnia, *Atti, Centro di ricerche storiche*, Rovinj 1978.-79., str. 327.; ISTI, "Noviji pogledi na stariju povijest Vinodola, Krka i Senja", *ZPFR*, 9, Rijeka 1988., str. 2.

³³ F. VITTINGHOFF, "Zur römischen Municipalisierung des leteinischen Donau-Balkanraumes", *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, 2, 6, Berlin - New York 1977., str. 18.

³⁴ M. ZANINOVIĆ, "Antička naselja ispod Velebita", *Senj. zb.*, 8, Senj 1980., str. 190., bilj. 10.

³⁵ U koloniji Poli samo 0,7% natpisa pripada veteranima. (Usp. A. STARAC, "Stanovništvo kolonije Pole u epigrafičkim spomenicima", *ŽA*, 41-2, Skopje 1992., str. 88. Od 610 obrađenih natpisa svega 9 pripada vojnicima i veteranima.) Usporedba Pole i Senije nije baš prikladna iz više razloga, a ni mali broj natpisa u Seniji ne može biti relevantan za čvršće zaključke (od 23 natpisa poznat je samo jedan veteranski, što iznosi 4,3%).

³⁶ *Cetero per oram oppida a Nesactio Alvona, Flanona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortoplinia, Vegium, Argyruntum, Corinium, Aenona, civitas Pasini, flumen Telavium quo finitur Iapudia (...)*

³⁷ G. ALFÖLDY, *Bevölkerung...*, Budapest 1965., str. 68. i d.; J. J. WILKES, *Dalmatia*, London 1969., str. 487. i d.; M. SU'IC, *Antički grad...*, Zagreb 1976., str. 14.

Čače, izraz *oppidum* neutralan je glede građanskog statusa naselja i može označivati gradove različita statusa od kolonije do stipendijarnog grada.³⁸ Dakle, striktno zemljopisno postrojavanje *oppida* u ovom poglavlju nema čvršće veze s njihovim statusima, a izraz *oppida* upotrijebljen je za sva naselja za koja su Rimljani držali kako su dovoljno napredna da se uvrste među gradove (*oppida*).³⁹ Stoga držimo da se prema Pliniju Starijem ne može odrediti status naselja. U tom kontekstu zanimljiva je usporedba s opisom istarske obale,⁴⁰ gdje je *Parentium* svrstan među *oppida*, doduše *civium Romanorum*, a nema naznake o statusu kolonije koji je zadobio u vrijeme Tiberija. *Per analogiam* možemo pretpostaviti, ne tvrdeći da je Senija kasnije postala kolonija, nego držeći to samo kao jednu od mogućnosti, da se Plinije pri opisu liburnske obale služio izvorom koji ne pozna Seniju kao koloniju rimskih građana, jer bi je u suprotnom, isto kao i Jaderu i Polu, posebno spomenuo.

Pitanje o kojem se vodi spor u znanosti, tj. je li Senija imala status municipija ili kolonije, ostaje otvoreno. Samo daljnja istraživanja ili sretan epigrafički nalaz mogu razriješiti tu nedoumicu, a neovisno o gradskom statusu nedvojbeno je da tada Senija definitivno preuzima od otočnih središta primat najznačajnijega rimskog središta ovog dijela jadranske obale. Kao pravi rimski grad, s ustrojenom gradskom upravom i podignutim javnim objektima, dijeli sudbinu ostalih značajnijih obalnih gradova u pokrajini.

U vrijeme trajnijeg mira (tzv. *pax Romana*) započinje puni razvoj grada, a pravi procvat uslijedit će u 2. st. nakon Krista, kada dolazi i do promjena u strukturi stanovništva, tj. među stanovnicima Senije pojavljuju se i oni koji su orijentalnoga podrijetla, a što se potvrđuje arheološkim nalazima epigrafskih spomenika.

Vrlo ograničene plodne površine senjske okolice nisu pogodovale razvoju poljoprivrede. Ipak je uzduž ceste koja je kroz Senjsku dragu vodila do prijevoja Vratnik moglo postojati manjih seoskih imanja. Terasasto oblikovani vrtovi čiji se kameni podzidi i ogradni zidovi i danas raspoznaju na prostoru grada Senja (današnji gradski predjeli Mudaričevac, Lopica, Varoš, Čopićevo naselje, Višala) vjerojatno nastaju u antičko doba. Dokaz su malobrojni ali ipak dokumentirani nalazi ulomaka keramike antičke provenijencije. U tim su vrtovima mogle uspijevati vinova loza, smokve i slične kulture koje nisu

³⁸ S. ČAČE, "Broj liburnskih općina i vjerodostojnost Plinija (Nat. hist. 3, 130; 139-141)", *RFFZd*, 32(19), 1992./93., Zadar 1993., str. 12.-13.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ C. Plinius Secundus, *Nat. hist.*, III, 129: *Oppida Histriae civium Romanorum Agida, Parentium, colonia Pola quae nunc Pietas Iulia (...)*

zahtijevale duboku i kvalitetnu zemlju. Uvjeti za razvoj stočarstva bili su nešto pogodniji, osobito u bližim planinskim predjelima senjske okolice. Vjerojatno je bilo razvijeno obrtništvo, poglavito zanati vezani uz obradu drveta. Bogatstvo šuma kojim obiluje senjska okolica bilo je izvanredna podloga razvoju takve djelatnosti. Brodovima koji su pristajali u luci antičke Senije bili su nužni razni popravci i zamjena oštećenih dijelova. S obzirom na kasniju tradiciju, možemo pomišljati i na brodogradnju. More koje je povezivalo Seniju s udaljenim krajevima Carstva pružalo je mogućnosti za ribolov i preradu soli.

Ipak, uz sve navedeno, držimo da je trgovina osnova gospodarskog razvoja Senije i bogatstva njenih stanovnika. Izvanredni prometni položaj i dobra luka pogodovali su njenom razvoju. O velikom trgovačkom značenju Senije zorno svjedoči činjenica da u drugoj polovici 2. st. u Seniji postoji carski carinski ured za Ilirik (*publicum portorium Illyrici*). Senija je trgovačko središte ovog dijela istočne obale Jadrana. Proizvodi koji su u Seniju dolazili iz plodne unutrašnjosti distribuirani su dalje morskim putovima. Roba koja je brodovima dopremljena u Seniju prevožena je cestovnim mrežama dalje u unutrašnjost. Trgovalo se vjerojatno svim i svačim, od poljoprivrednih proizvoda do luksuzne i skupocjene robe, ali najviše, mislimo, drvom i solju.

Intenzitet trgovine u Seniji ovisio je o razvoju društveno-političkih i gospodarskih prilika na širem prostoru, a osobito u unutrašnjosti. Opća recesija koja od 3. st. zahvaća Rimsko Carstvo odražava se i u Seniji. Unutrašnje suprotnosti u društvu te vojni sukobi s barbarima na granicama Carstva dovode do nesigurnosti. Opada trgovina, Senija, kao i ostali značajniji antički gradovi, počinje postupno i neumitno propadati, a njen kraj nastaje u nemirnim i nejasnim vremenima kasne antike i velike seobe naroda.

Nakon dugogišnjeg mira, provala Markomana i Kvada prviput nakon Augusta ugrožava Italiju i Rim, što dovodi do niza obrambeno-organizacijskih promjena, a u cilju zaštite i obrane Italije. Senija nije izravno ugrožena, ali se prema nekim tezama i ona s ostalim gradovima sjeverozapadnog dijela Liburnije našla uključena u obrambeni sustav *praetentura Italiae et Alpium*.⁴¹ Neki pretpostavljaju da je Liburnija tada kao pogranična oblast, a u svrhu učvršćenja sustava obrane, mogla steći status prokuratorske pokrajine. Prostor koji bi obuhvaćala tadašnja *provincia Liburnia* poklapao bi se s teritorijem skardonitanskog juridičkog konventa. Osnivanje pokrajine Liburnije datira se u godinu 184.-185., a prvi namjesnik u statusu presidijalnog prokuratora bio bi

⁴¹ J. MEDINI, "Provincia Liburnia", *Diadora*, 9, Zadar 1980., str. 367. i d., gdje je navedena i ostala literatura.

Lucije Artorije Kast.⁴² Kao takva pokrajina, Liburnija je ušla u sastav Italije. Kao dokaz uzima se uporaba institucije alimenta, kojom su se služili samo italjski gradovi i regije.

Protivnici gore iznesenih teza navode svoje argumente. Naime, tarsatičke fortifikacije vežu se uz konac 4. st. i pripadaju sustavu zapornih zidova tzv. *claustra Alpium Iuliarum*,⁴³ a za osnivanje pokrajine drže da takav čin odudara od postojeće prakse i pravnih normi i ne čini se uvjerljivim povezivati osnivanje pokrajine Liburnije s događajima iz 168./169.⁴⁴ Za Lucija Artorija Kasta drže da je bio upravitelj carskih imanja u Liburniji.⁴⁵

Ako je postojala, Liburnija kao samostalna teritorijalno-administrativna jedinica u 3. st. nestaje s povijesne scene i biva ponovno priključena pokrajini Dalmaciji.⁴⁶ Kao dokaz upotrebljava se natpis koji se datira u godinu 239. a govori o obnovi kupališta u Seniji za koju je sredstva dao namjesnik pokrajine Dalmacije Lucije Domicije Galikan Papinijan.

Tijekom 4. i 5. stoljeća produbljuje se kriza u Carstvu. Unutrašnje suprotnosti sve su veće, a sve veći su i pritisci na granice Carstva te prodori barbarskih plemena unutar granica. Kao nova duhovna snaga u Carstvu se širi kršćanstvo, koje najprije Milanskim ediktom godine 313. postaje ravnopravna, a nešto kasnije i službena vjera u Carstvu. Zbog kozmopolitizma stanovnika antičke Senije držimo da su ideje kršćanske doktrine već vrlo rano mogle imati ovdje svoje sljedbenike. Osobito su nove ideje mogle biti privlačne pauperiziranom sloju. Pri ovom razmatranju ne smijemo smetnuti s uma da put ka preuzimanju vodeće vjerske uloge kršćana u Seniji, zbog brojnih štovatelja veoma ukorijenjene metroačke i mitraističke religije, nije bio lagan. Postupno kršćanska Crkva preuzima vodeću vjersku ulogu, a njen utjecaj u javnom životu isto tako nije nezanemariv. Trgovina, glavni pokretač razvoja antičke Senije, rapidno opada. Kasna antika vrijeme je odumiranja, osiromašenja i posvemašne dekadencije života u Seniji koja još neko vrijeme ostaje najznačajniji grad na ovom dijelu jadranske obale.

⁴² J. MEDINI, *Nav. dj.*, str. 367. i d., poglavito str. 383.

⁴³ Arheološkim istraživanjima utvrđeno je da nema traga fortifikacijskih građevina koje pripadaju pretenturi ili koncu 2. st., tj. tarsatičke fortifikacije potječu iz kasnoantičkog razdoblja.

⁴⁴ L. MARGETIĆ, "Noviji pogledi na stariju povijest Vinodola, Krka i Senja" (dalje: "Noviji pogledi..."), *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* (dalje: *Zbornik PFR*), 9, Rijeka 1988., str. 5.-6.

⁴⁵ L. MARGETIĆ, *Nav. dj.*, str. 6.

⁴⁶ J. MEDINI, "Provincia Liburnia", *Diadora*, 9, Zadar 1980., str. 391.

Bitne promjene u unutrašnjosti nastaju godine 376. kada Vizigoti prelaze Dunav. Godine 378. udruženi Vizigoti i Ostrogoti katastrofalno su porazili rimsku vojsku, a pobjedničke čete, među kojima su Huni i Alani, pljačkaju krajeve u unutrašnjosti sve do Julijskih Alpa. Uz druge ranije izgrađene tvrđave zaštitnog pojasa Julijskih Alpa (*claustra Alpium Iuliarum*) grade se zaštitni zidovi od Tarsatike do Prezida i dalje s osnovnim ciljem da spriječe mogući barbarski prolaz cestom od Senije preko Tarsatike do Tergeste i Akvileje, odnosno dalje u Italiju. Godine 401. Alarikovi Vizigoti pobjeđuju na rijeci Timavi rimske čete. Vijest o borbi na Timavi navodi L. Margetića na zaključak da se glavnina Alarikovih četa kretala preko današnje Like i dalje cestom *Senia - Tarsatica* prema Italiji.⁴⁷ Isto tako, L. Margetić zaključuje da je Liburnija nekoliko idućih godina bila privremenim boravištem Vizigota.⁴⁸ Sudbina Senije u pretpostavljeno vrijeme boravka Zapadnih Gota na ovom prostoru nije jasna, a arheološki nalazi za sada ne potvrđuju njihovu nazočnost. Arheološkim istraživanjima utvrđeno je rušenje i palež antičkih objekata, ali uništenje antičke Senije zbilo se u još bliže neodređeno doba. Dakle, za sada samo kao jednu od mogućnosti možemo pretpostaviti da su Zapadni Goti srušili antičku Seniju. Ako Senija i nije tada porušena, ipak je sigurno da u to vrijeme njeni stanovnici, zbog nastalih promjena i barbarskih provala, proživljavaju teške trenutke i krizu, koju će ipak nešto ublažiti nadolazeće vrijeme.

Godine 476. propada Zapadno Rimsko Carstvo, a godine 493., nakon Odoakarove smrti, rimska pokrajina Dalmacija dolazi pod vlast Istočnih Gota s Teodorikom na čelu.⁴⁹ U doba istočnogotske vlasti, koja je potrajala do godine 535., odnosno 551./552., spominje se komes za otoke Krk i Cres (*comes insulae Curritanae et Celsinae*). Na temelju te Kasiodorove vijesti pretpostavlja se da su ingerencije tog dužnosnika za sudbene zadatke (*comes = iudex*) odnosile i na širi prostor, tj. mogle su obuhvaćati područje većeg dijela Liburnije, koja je pak u okviru jedinstvene uprave mogla uživati određenu autonomiju.⁵⁰ Pojam Liburnije u kasnoj antici veže se uz Anonima iz Ravene, koji u svojoj *Kozmografiji* spominje Liburniju i u njoj posebno nabraja gradove uz more i one

⁴⁷ L. MARGETIĆ, *Rijeka, Vinodol, Istra*, Rijeka 1990., str. 30.

⁴⁸ Ibidem

⁴⁹ O razvoju prilika na prostoru rimske pokrajine Dalmacije u doba vladavine Istočnih Gota usp. M. SUIĆ, "Liburnia Tarsaticenses", *Adriatica praehistorica et antiqua, Miscellanea Gregorio Novak dicata*, Zagreb 1970., str. 705.-716.; J. MEDINI, "Provincia Liburnia", *Diadora*, 9, Zadar 1980., str. 393.-434.; L. MARGETIĆ, "Noviji pogledi...", *Zbornik PFR*, 9, Rijeka 1988., str. 7.-11.; A. UGLEŠIĆ, "Rimska provincija Dalmacija pod vlašću Istočnih Gota", *RFFZd*, 30(17), 1990/91, Zadar 1992., str. 65.-78.

⁵⁰ A. Uglešić, *Nav. dj.*, str. 69.

dalje od mora. Među gradovima uz more navodi i Seniju.⁵¹ Prema M. Suiću, Anonim iz Ravene preuzeo je popis gradova od gotskog filozofa Markomira.⁵² Dakle, Senija u doba istočnogotske vlasti još uvijek egzistira kao grad, ali više nema onog značenja kao u antici, jer ako prihvatimo tezu da se vlast komesa za otoke Krk i Cres protezala i na znatno širi prostor, onda je i Senija potpadala u njegov djelokrug. Nema podataka niti nalaza koji bi govorili o nazočnosti Istočnih Gota u Seniji. Nakon prestanka istočnogotske vlasti, kao i drugi gradovi, Senija je potpala pod bizantsku provincijalnu upravu.

Godine 568./569. u Italiju dolaze Langobardi, a njihovo mjesto u Panoniji zauzimaju Avari i Slaveni koji upadaju u Dalmaciju. Za godine 599. i 600. postoje vijesti o upadima Slavena (Hrvata) u Istru. Isto tako, godine 601. Istru su napali Langobardi s Avarima i Hrvatima. Drži se da su Hrvati iz Liburnije preko Učke upadali u Istru, odnosno koristili su se cestom *Senia - Tarsatica*.⁵³ Ranije smo pretpostavili da su antičku Seniju mogli porušiti Vizigoti, a sada, premda nemamo nikakvih izravnih potvrda, držimo da je upravo oko godine 600. došlo do konačnog rušenja antičke Senije, odnosno definitivno je porušeno i spaljeno ono što je možda preostalo ili je obnovljeno nakon pretpostavljenoga zapadnogotskog rušenja.

O nasilnoj smrti ovoga antičkoga grada zorno svjedoče tragovi rušenja i paljenja koji su na više mjesta uočeni pri arheološkim istraživanjima antičkih građevina. Došavši starom prometnicom, ishodištem ili završetkom toliko značajnog prirodnog puta preko prijevoja Vratnik, neka ratoborna skupina, opljačkavši i popalivši grad, učinila je kraj antičkoj Seniji. Na njenim ruševinama Hrvati podižu srednjovjekovnu Senu, a dalje tijekom povijesti u neprekinutom kontinuitetu razvija se grad koji danas nosi ime Senj i u svom imenu čuva tradicije antičke Senije.

⁵¹ *Ravennatis Anonymi cosmographia*, IV, 22: In qua patria plurimas fuisse civitates legimus, ex quibus aliquantas designare volumus, id est civitas Elona, item Dan, Coriton, Argerunto, Bigi, Ospela, Puplisca, *Senia*, Turres, Raparia, Tharsaticum, Lauriana, Albona. Upotrijebljeno izdanje *Ravennatis Anonymi cosmographia et Guidonis geographica*, ediderunt M. Pinder et G. Parthey, Berlin 1860.

⁵² M. SUIĆ, "Liburnia Tarsaticenses", *Adriatica praehistorica et antiqua, Miscellanea Gregorio Novak dicata*, Zagreb 1970., str. 709.-710.; J. MEDINI, "Provincia Liburnia", *Diadora*, 9, Zadar 1980., str. 400.

⁵³ L. MARGETIĆ, "Neka pitanja u vezi s Istrom (I-VII stoljeće)", *ŽA*, 32, 1, Skopje 1982., str. 79.-80.; ISTI, *Rijeka, Vinodol, Istra*, Rijeka 1990., str. 32.

Die Bedeutung von Senia im Laufe der Antike

Zusammenfassung

Der Autor versucht die Bedeutung von Senia im Rahmen der gesellschaftlichen, politischen, militärischen, wirtschaftlichen und anderen Änderungen im Laufe der Antike zu beschreiben.

Wegen ihrer außerordentlich günstigen geographischen Lage wurde die eisenzeitliche Ansiedlung (die urgeschichtliche Senia) zum Mittelpunkt einer großen territorialen Gemeinschaft. Die urgeschichtliche Senia war der wichtigste Hafen und Marktflecken, von dem der kürzeste Weg aus diesem Teil der ostadriatischen Küste zum Inneren des Landes führte.

Die Verkehrs- und Handelsgründe verursachten allmähliche Infiltration der italischen Händler und Unternehmer in Senia. Die einheimischen Einwohner waren zu den Ansiedler sehr wohlwollend, wegen des großen Nutzens, das die herrschende Schicht aus dem Handel gezogen hat. Durch römische Eroberungen des nordwestlichen Teils von Illyrik im Laufe des 2. und 1. Jahrhunderts vor Chr. gewann Senia an Bedeutung, und besonders wichtig war sie als ein Stützpunkt der Römer in oft Gefechten mit den Japoden.

Senia diente nämlich als der Ausgang für die Heereszüge gegen die kriegerischen illyrischen Stämmen im Inneren des Landes, besonders gegen die nächsten überleblichen Japoden. Es ist dadurch verständlich, daß der Ausgang des Heereszuges von Oktavian im Jahre 35. vor Chr. gerade Senia war.

Die Pazifikation des Inneren des Landes beeinflusste die Stärkung des Handels und Verkehrs. Auf dem Handel und Verkehr fußte die Vorteilhaftigkeit der Einwohner von Senia zu Zeit als sie - mit ihrer organisierten Verwaltung, mit öffentlichen und Glaubensobjekten und mit allen anderen charakteristischen Attributen - sich zu einer römischen Stadt im wahrsten Sinne des Wortes entwickelt hat. Die große Handelsbedeutung von Senia zeugt offenbar die Angabe über die kaiserliche Zollkanzlei in der zweiten Hälfte des 2. Jahrhunderts nach Chr. (*publicum portorii Illyrici*).

Die Bedeutung von Senia ist mit der Entwicklung der gesellschaftlichen und politischen Umstände auf diesem Gebiet gebunden. Deshalb hatte die durch oft Gefechte mit den Barbaren an den Grenzen des Kaisertums verursachte Unsicherheit direkte Reperkussion an die oben erwähnte Bedeutung. Der Handel sank, und Senia ging allmählich und unabwendbar zugrunde. Ihre Bedeutung wurde eingeeengt. In unruhigen Zeiten der späten Antike und der großen Völkersiedlung hat eine kriegerische Gruppe die Stadt geplündert und in Flammen gesetzt, und so beendete die antike Senia.